

ועדת קינג-קריין בארץ-ישראל – תזכיר סורי

אליעזר טאובר

בחודשים הראשונים של שנת 1919 נתברר בסוריה שוועדת חקירה בינלאומית מטעם חבר הלאומים עתידה להגיע לאזור על מנת לברר את שאיפותיהם ואת רצונותיהם של התושבים המקומיים באשר לעתידם.¹ הארגונים הפוליטיים המרכזיים בסוריה באותה עת אגודת אל-פתאח² ומפלגת העצמאות,³ החליטו ליזום את הקמתו של קונגרס סורי כללי, שישתתפו בו נציגים מכל אזורי סוריה, כולל אזור החוף (לבנון) וסוריה הדרומית (ארץ-ישראל), ולהטיל עליו לגבש עמדה סורית אחידה שתוצג בפניוועדת החקירה. הקונגרס הוקם אמנם בראשית יוני,⁴ אולם ערב בואה של הוועדה נחלקו הדעות בדמשק בין מספר זרמים. הארגונים הלאומיים, ובראשם אל-פתאח, עמדו על דרישת עצמאות מוחלטת. האמיר פייצל, שליטה של סוריה באותה עת, ועימו אנשי ממשל רבים, חפצו בעצמאות תחת חסות בריטניה. הם סברו שלא יהיה זה נכון לוותר על הסיוע הבריטי אשר ניתן לפייצל כבר מתקופת המרד הערבי, ואף ראו בחסות בריטית מחסום מפני שאיפותיה של צרפת באזור. זרם אחר דרש עצמאות תחת חסות ארצות-הברית. אנשי זרם זה סברו שרק על מדינה חסרת שאיפות אימפריאליסטיות באזור – כפי שהיתה ארצות-הברית, לדעתם – ניתן יהיה לסמוך שאכן תסכים לפנות את האזור לאחר שהמקומיים לא יהיו זקוקים עוד לסיועה.⁵

- 1 המחקר המקיף ביותר על מסעי ועדת קינג-קריין במזרח-התיכון ראה: H.N. Howard, *The King-Crane*.
2 *Commission: An American Inquiry in the Middle East*, Beirut 1963. על ביקור הוועדה בארץ-ישראל ועל ההכנות שערכו הארגונים הלאומיים הערביים שם לקראת בואה ראה גם: "פורת, צמיחת התנועה הלאומית הערבית-הפלסטינאית 1918-1929", תל-אביב 1976,² עמ' 72-75.
- 2 אגודה חשאית שהקימו סטודנטים ערבים בפריס בשנת 1909, ולאחר המלחמה, בתקופת שלטונו של האמיר פייצל בסוריה, היתה לגוף רב ההשפעה ביותר במדינה. על סוריה בתקופת פייצל ועל הארגונים הפוליטיים הבולטים שפעלו בה בעת ההיא, ראה: יוסף אל-חכים, סוריה ואל-עהד אל-פיצלי, ביירות 1966; ח'יריה קאסמיה, אל-חכומה אל-ערביה פי דמשק בין 1918-1920, קהיר 1971, Z.N. Zeine, *The Struggle for Arab Independence: Western Diplomacy and the Rise and Fall of Faysal's Kingdom in Syria*, Beirut 1960.
- 3 מפלגה אשר הקימו אנשי אל-פתאח בסוריה לאחר המלחמה, על מנת שתשמש כלי ביטוי פומבי של האגודה.
- 4 הצרפתים, אשר שלטו באזור החוף, לא התירו לנציגיו בקונגרס להגיע לדמשק, ורק אחדים מהם, אשר שהו בה מלכתחילה, יכלו להשתתף בקונגרס. כך נמנע גם מנציגי ארץ-ישראל לבוא לקונגרס, ורק אלה מהם אשר שהו בדמשק באותו זמן יכלו להשתתף בו. עדויות על כך ראה לדוגמה הווארד (לעיל, הערה 1), עמ' 119.
- 5 החלטות הקונגרס הסורי, שנתקבלו ב-2 ביולי והוצגו למחרת היום בפני ועדת החקירה, היו בסופו של דבר מעין פשרה בין הגישות השונות: נדרשה עצמאות לסוריה ללא שום חסות; אם הדבר לא יתאפשר, הוסכם לקבל סיוע

גם בארץ-ישראל היו חילוקי דעות באשר לעמדה שיש להציג בפני ועדת החקירה. הארגונים הלאומיים המובילים באותה עת, אנ-נאדי אל-ערבי (המועדון הערבי)⁶ ואל-מנדא אל-אדבי (המועדון הספרותי)⁷, היו בעד עצמאות מוחלטת וללא שום חסות. אחרים היו בעד חסות בריטית, לא מעט בעקבות מאמציהם של אנשי הממשל הבריטי לשכנע את המקומיים שזו הגישה שנכון יהיה להציגה בפני ועדת החקירה, משום שוועידת השלום בפריז בלאו הכי לא תאשר הענקת עצמאות ללא חסות. כמו בדמשק, כך גם בארץ-ישראל, נשמעו קולות, בעיקר מקרב המוסלמים, בעד חסות אמריקנית, אולם כאן לא רק בנימוק שלארצות-הברית אין שאיפות אימפריאליסטיות באזור אלא גם בגלל זיהויה של בריטניה עם רעיון הבית הלאומי ליהודים.⁸ בארץ-ישראל היו גם מעטים, בעיקר מקרב הקתולים, שחפצו במנדט צרפתי, וככלל, העוינות לצרפת היתה הרבה יותר נמוכה מאשר בסוריה, משום שכאן לא היה החשש המוחשי מפני השתלטות צרפתית על הארץ. אולם לא רק חילוקי דעות באשר לשאלה אם העצמאות צריכה להיות תחת חסות או בלעדיה פילגו אז את ערכי ארץ ישראל. מהותית לא פחות היתה השאלה אם יש לראות בארץ-ישראל, 'פלסטין' בלשונם, יחידה העומדת בפני עצמה ועל כן ראויה לעצמאות נבדלת משל עצמה, עם או בלי חסות, או שמא אין היא אלא חלקה הדרומי של סוריה, סוריה אל-ג'נוביה, וצריכה על כן להיכלל במדינה הסורית העצמאית העתידית, לכשתקום. הארגונים הלאומיים כאנ-נאדי אל-ערבי ואל-מנדא אל-אדבי תמכו ברעיון סוריה הגדולה וסברו שארץ-ישראל צריכה להיחשב דרום סוריה. לעומתם כמו בארץ-ישראל שלאחר המלחמה גם אגודות מוסלמיות-נוצריות, שבקרבן באו לידי ביטוי נטיות פלסטיניות פרטיקולריסטיות. באותה עת גברה ידם של תומכי הרעיון שארץ-ישראל צריכה להיות חלק מסוריה, אולם למרות זאת, כאשר הגיעה ועדת החקירה לארץ-ישראל, הרי שבצד החזית האחידה למדי שצידדה בקשר עם סוריה, נשמעו קולות שטענו שלארץ-ישראל מגיעה לפחות מידת-מה של ממשל עצמי בתוך סוריה זו, ועמדה זו באה לידי ביטוי גם במסמך שנציג להלן.⁹

אמריקני: אם ארצות-הברית לא תסכים ליטול זאת על עצמה, הוסכם לקבל סיוע בריטי, אולם בשום אופן לא צרפתי. העחק בערבית של החלטות הקונגרס ראה במסמכי עוני עבד אל-האדי, גנזך, חטיבה 66, מיכל 168. תרגום לאנגלית של ההחלטות, כפי שנוסח בדר"ח ועדת קינג-קריין. ראה: *FRUS: The Paris Peace Conference 1919, XII, Washington, 1942-1947, pp. 780-781*

6 אנ-נאדי אל-ערבי הוקם בשנת 1918, כשמרכזו בירושלים ומרבית הנהגתו משתייכת למשפחת אל-חסיני, או נמצאת תחת השפעתה. תקציר תולדות הארגון בתקופה זו ראה: פורת (לעיל, הערה 1), עמ' 60-61.

7 אל-מנדא אל-אדבי הוקם אף הוא בשנת 1918, כשמרכזו בירושלים וסניף חשוב שלו ביפו. הארגון היה תחת השפעתה של משפחת אנ-נשאשיבי, המשפחה היריבה למשפחת אל-חסיני. תקציר תולדות הארגון בתקופה זו ראה: שם, עמ' 59-60.

8 בישיבה עם מושל ירושלים ר' סטורס (Storrs) אמר אז הנכבד הירושלמי ח'ליל אל-סכאכני: 'הציבור כמעט כולו רוצה שהמנדט יימסר לארצות הברית, מפני שהם ראו שאנגליה היא שהבטיחה ליהודים להתת להם את פלסטין כבית לאומי. ועוד ראו את מעשי האנגלים בארץ: הם מעודדים את התנועה הציונית. וכך, אם אנגליה תקבל את המנדט על סוריה ופלסטין, היא תפעל להגשמת שאיפות הציונים. זאת ועוד: אם אנגליה תיקח את פלסטין — צרפת תתעקש לקחת את סוריה. וזה אינו לרצוננו, מפני שאיננו רוצים שיחלקו אותנו וכל חלק מארצנו יימסר למעצמה. אדרבה, אם אין מנוס ממנדט — אנו רוצים שהארץ תהיה תחת חסותה של מעצמה אחת, וכך נשמור על אחדותנו. ואולם אנגליה וצרפת מתחרות על ההשפעה בארצנו, ואנו נאלצים אפוא לבחור בארצות הברית. האומה שתצילנו מן הציונות ותצילנו מן החלוקה — אותה נעדיף על האחרות'. ראה: ח'ליל אל-סכאכני, 'כזה אני, רבותי!': מיומנו של ח'ליל אל-סכאכני, ירושלים, 1990, עמ' 124-125.

9 רק בסוף יולי 1920, לאחר התמוטטות מדינתו של פייצל וכיבוש סוריה בידי הצרפתים, הפך הרעיון הפרטיקולריסטי הפלסטיני לרעיון הרווח בקרב ערביי ארץ-ישראל, לאחר שרעיון סוריה הגדולה לא ניתן עוד

נקב אלמאליח

הצרפתים הסתייגו מהתערבות של גוף חיצוני באזורים שאמורים היו להיות תחת השפעתם, ובעקבות זאת נמנעו אף הבריטים משיגור נציגים לוועדה;¹⁰ בשל כך היו חברי וועדת החקירה, שהגיעה ליפו ב-10 ביוני 1919, אמריקנים בלבד, ובראשם עמדו הנרי קינג (King) וצ'רלס קריין (Crane). כבר ערב בואה של הוועדה לארץ-ישראל הפיצה האגודה המוסלמית-הנוצרית של ירושלים¹¹ עצומה, שבאמצעותה ביקשה לקבל ייפוי-כוח מהתושבים לייצגם בפני הוועדה. בעצומה נדרשה אמנם עצמאות מוחלטת לכל סוריה, מהרי הטאורוס בצפון ועד ים סוף בדרום ומהפרת במזרח ועד הים-התיכון במערב, אך בו בזמן נדרש שארץ-ישראל — שתהיה כלולה באחדות הסורית — תיהנה מממשל פנימי עצמאי, תבחר את מושליה מקרב תושביה המקומיים ותחוקק את חוקיה בעצמה. כמובן הובעה בעצומה גם התנגדות נחרצת לרעיון הבית הלאומי היהודי, להגירה היהודית ולתנועה הציונית — הנושא היחיד שבו שררה תמימות דעים בין הזרמים השונים שבקרב ערביי ארץ-ישראל באותה עת.¹² פגישת משלחת האגודה המוסלמית-הנוצרית של ירושלים עם ועדת קינג-קריין תוזכר במסמך שיוצג להלן.

ערב בואה של ועדת קינג-קריין לדמשק פתחו דורשי העצמאות המוחלטת במערכת תעמולה נמרצת לדחיית כל פתרון למעט עצמאות מלאה. הם גינו את אלה שצידדו בפתרונות אחרים, ופייצל בתוכם, והפיצו ברחובות כרוזים, בערבית ובאנגלית, שבהם נאמר 'אנו רוצים עצמאות מוחלטת' ('נטלב אל-אסתקלאל את-תאם'). תעמולה זו נתגברה כאשר נתברר — על סמך ידיעות שהגיעו מארץ-ישראל — כי מדברי חברי הוועדה למקומיים שם משתמע שוועידת השלום סבורה שיש למנות מעצמה מנדטורית על סוריה. גם אנשי הממשל הערבי של דמשק לא עמדו מנגד, והמושל הצבאי, עלי רדא אר-רכאבי,¹³ הפיץ בין פקידי הממשל הנחיות מה לומר לוועדה. להנחיות אלה צורף התזכיר המצוטט במסמך שלהלן, ובו דווח על 'השאלות והתשובות ששאלה הקומיסיה האמריקנית בפלשתינה', למען יידע כל פקיד 'איך עליך להתנהג בענין זה'.

בשבוע האחרון של יוני 1919 הגיע לדמשק הפעיל הציוני אברהם אלמאליח, ראש לשכת העיתונות של ועד הצירים,¹⁴ במטרה לעקוב אחר מסעי ועדת קינג-קריין בערי סוריה ולבנות

למימוש. ככנס שנערך אז בירושלים בהשתתפות האגודה המוסלמית-הנוצרית, אנ-נאדי אל-ערבי ואל-מנתדא אל-אדבי הוחלט שהתנועה בפלסטין צריכה להינתק מסוריה לאור המצב הלא-נורמלי שם. ראה: דו"ח 131JM (ירושלים) 28 ביולי 1920, אצ"מ, L4/739.

10 בנוסף לאירצונם של הבריטים לפעול בניגוד לדעת בעלי בריתם הצרפתים, הם עצמם העדיפו שוועדת החקירה לא תסייר באזורי ההשפעה המיועדים להם, ובעיקר בעיראק. ואכן בסופו של דבר לא אפשרו הבריטים לוועדת קינג-קריין לבקר בעיראק, בתאונות שונות, כגון שלא יוכלו להבטיח את בטחונה בדרך לשם.

11 האגודה המוסלמית-הנוצרית של ירושלים הוקמה בסוף שנת 1918, כשבועיים לאחר הקמתו של ארגון דומה ביפו. האגודות המוסלמיות-הנוצריות היו נסיון לעבודה משותפת של ערביי ארץ-ישראל המוסלמים והנוצרים. הן היו מורכבות מראשי הציבור המסורתיים, כראשי המשפחות החשובות והעדות הדתיות, ונחשבו למתוננות יותר בדרישותיהן ובאופי פעילותן מאנ-נאדי אל-ערבי ואל-מנתדא אל-אדבי. על האגודות המוסלמיות-הנוצריות בתקופה זו ראה בקצרה: פורת (לעיל, הערה 1), עמ' 23-25.

12 ראה דיווח על העצומה במברק 328 מג'פ קלייטון בקהיר למשרד החוץ הבריטי, 1 ביוני 1919, PRO, FO, 371/4181

13 עלי רדא אר-רכאבי (מת 1942) היה מוטיקי התנועה הערבית, ומונה למושל הצבאי של סוריה לאחר שחרורה מידי העות'מאנים. הוא היה ראש הממשלה הראשון של סוריה לאחר הכרזת העצמאות במארס 1920, ומאוחר יותר פעמיים ראש ממשלה בעבר-הירדן.

14 אברהם אלמאליח (1885-1967), סופר, עיתונאי, מתרגם ומילונאי, היה מאוחר יותר חבר בכנסת הראשונה. ביוגרפיה קצרה שלו ראה: 'שביט', גולדשטיין וח' באר (עורכים), לקסיקון האישים של ארץ ישראל 1799-1948, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 48.

עלי רדיא אר־רכאבי,
המושל הצבאי של סוריה
(למעלה; ויושב במרכז
התצלום)

ולפעול בקרב הקהילות היהודיות בערים אלו על מנת להכינן לקראת פגישות נציגיהן עם הוועדה. הוא נטל על עצמו את המשימה לשכנע את הנהגת הקהילות לתמוך בפני הוועדה ברעיון הבית הלאומי ובהגירה היהודית, וזאת למרות האווירה האנטי-ציונית הכללית באזור והלחצים שהפעילו השלטונות הערביים כלפי מי שלא אחז בדעות הרצויות.¹⁵ באוגוסט, עם תום שליחותו, כתב אלמאליח דר"ח מסכם, שכותרתו 'הרצאה על נסיעתי בערי סוריה', ובו תיאר את מסעותיו ברחבי סוריה בעקבות ועדת החקירה, הביא את דברי המשלחות השונות אשר התייצבו בפניה, וסיפר על פגישותיו עם ראשי הקהילות היהודיות בסוריה ובלבנון. בחלקו הראשון של הדו"ח מצוטט במלואו התזכיר של אר־רכאבי, ובו הגרסה הסורית לפגישותיה של ועדת קינג-קריין עם ערביי ארץ-ישראל. הדו"ח, המונה 19 עמודים, שמור כיום בארכיון הציוני המרכזי בירושלים, בחטיבה L3 (תיקי ועד הצירים, ירושלים), תיק 13I(a-b). הוא נכתב בעברית של אותה עת, ומובא כאן בכתב ובפיסוק המקוריים. מצוטט רק חלקו הראשון של הדו"ח, הכולל דברי הקדמה של אלמאליח על האווירה הכללית בדמשק עם בואו לשם ואת התזכיר של אר־רכאבי, נשוא מאמר זה.

15 ראו לציין שעיךר הלחצים לא כונו נגד יהודי סוריה אלא דווקא נגד החוגים שתמכו בחסות צרפתית. החשש משאיפות הצרפתים באזור הטריד את הסורים באותה תקופה הרבה יותר משאלת מעמד הציונים בארץ-ישראל. ערויות רבות על פעילות החוגים הלאומיים לכפיית דעתם על האוכלוסייה ועל הלחצים שהופעלו נגד תומכי צרפת מופיעות במסמכי הנציגים הצרפתים בלוונט מהחודשים הראשונים של שנת 1919, המצויים בארכיון משרד החוץ הצרפתי בפריס, חטיבות Syrie-Liban-Cilicie וArabie-Hedjaz. וכן — Levant 1918-1929

הרצאה על נסיעתי בערי סוריה

עפ"י פקודת ועד הצירים נסעתי מירושלים ביום הששי 20 ביוני, עברתי דרך חיפה והגעתי לדמשק ביום השלישי 24 ביוני.¹⁶

אולם בטרם אתחיל לדבר ע"א¹⁷ עבודתי בדמשק בין היהודים, אומר מלים אחדות על דמשק הערבית, במשך הימים ששהיתי בה.

בדמשק מופיעים כעת תשעה עתונים ואלה שמותם: ליסאן-אל-ערב, סוריה-אל-ג'דידה, אל-מוקטבס, חרמון, אל-איסתקלאל אל-ערבי, אל-כנאנה, אל-עקאב, אל-מופיד, אל-פג'ר.¹⁸

ימים אחדים לפני בוא הקומיסיה האמריקנית התחילה העתונות הערבית להכין את דעת הקהל ותגשש ותשפך קיתונות של שופכין על ראשי הציונים והציונות וביחוד הבלטה ההתנגדות להגירת היהודים לפלשתינה (בראשונה היתה העתונות הערבית מתנגדת ל'ציונים' אך אח"כ נהפכה המלה 'ציונים' ל'יהודים'). כל העתונים בלי הברל סיעה ומפלגה נתנו פרטים ופרטי פרטים על פעולותיהם הטובות של הערבים בפלשתינה נגד היהודים, על התנגדותם הנמרצת להגירה יהודית למדינה זו וליסוד בית-לאומי לעם ישראל בארצו. הרימו על נס את הגבורים שעמדו נגד האויב המשותף, פרסמו כתבות ארוכות מאת סופריהם המיוחדים על רגש האחוז ששרר בין הנוצרים והמושלמים¹⁹ בנוגע לעתידה של פלשתינה והתנגדותם לציונים ושפכו קיתונות של שופכין על הערבים בחיפה, למשל, שעזרו לציונים²⁰ וסימו את מאמריהם בפרזה טפוסית כזו: 'קללת אללה והעם הערבי תחול על ראשי האנשים האלה הבוגדים בעמם ובמולדתם'.

זה היה יחס העתונות הערבית ליהודים. ומה שנוגע לדרישותיהם הם, בתור ערבים, הודיעו העתונים כי כמעט כל תושבי פלשתינה, מושלמים ונוצרים, דרשו שלש דרישות: א. אוטונומיה²¹ גמורה לכל סוריה מהרי הטאורוס צפונה ועד עקבה נגבה. ב. התנגדות נמרצה להגירה יהודית לפלשתינה. ג. אוטונומיה גמורה בלי שום חסות.²²

ככה היתה דעת הקהל מוכנה לקראת המאורע המדיני הזה.

זה היה יחס העתונות הערבית ליהודים. ומה שנוגע לדרישותיהם הם, בתור ערבים, הודיעו העתונים כי כמעט כל תושבי פלשתינה, מושלמים ונוצרים, דרשו שלש דרישות: א. אוטונומיה²¹ גמורה לכל סוריה מהרי הטאורוס צפונה ועד עקבה נגבה. ב. התנגדות נמרצה להגירה יהודית לפלשתינה. ג. אוטונומיה גמורה בלי שום חסות.²²

ככה היתה דעת הקהל מוכנה לקראת המאורע המדיני הזה.

ככה היתה דעת הקהל מוכנה לקראת המאורע המדיני הזה.

16 יום לפני בוא הוועדה לעיר זו.
17 על אודות.

18 'לסאן אל-ערב' היה עיתון בעריכת חבר אל-פתאח ח'יר אד-דין אזרכלי והפעיל העיראקי אבראהים חלמי אל-עמר. 'סוריה אל-ג'דידה' היה עיתון בבעלות תופיק אל-יאזגי, חבר במפלגת העצמאות וממנהיגי אנ-נאדי אל-ערבי בדמשק. 'אל-מקתבס' היה עיתון דמשקאי ותיק בבעלותם של האחים מחמד ואחמד כרד עלי. 'חרמון' היה בטאון העדה היוונית-אורתודוקסית. 'אל-איסתקלאל אל-ערבי' היה עיתון בבעלות מערוף אל-ארנאוט, שהיה קשור במפלגת העצמאות. 'אל-כנאנה' היה עיתון אגודת אל-עהד אס-סורי. 'אל-עקאב' היה בטאון אגודת אל-עהד אל-עראקי בדמשק, בעריכת הלבנוני אסעד דאגר. 'אל-מפיד' היה עיתון מפלגת העצמאות, בבעלות יוסף חידר וח'יר אד-דין אזרכלי, שהיו חברים גם באל-פתאח. 'אל-פג'ר' היה עיתון בבעלות תופיק אב-נאטור, מוותיקי אגודת אל-פתאח והאחראי מטעמה על מפלגת העצמאות.

19 הכוונה כנראה לפעילות המשותפת באגודות המוסלמיות-הנוצריות.

20 לא ברור באיזו 'עזרה' לציונים מדובר כאן ואם הכוונה לעזרה של ממש, או שמא יש כאן ביקורת על כך שבחיפה לא היה 'רגש אחווה' בין הנוצרים למוסלמים, ובמקום אגודה מוסלמית-נוצרית היתה אגודה מוסלמית, והנוצרים פעלו בנפרד. מעניין לציין שבראשית שנת 1919 הפגיש מ' סייקס מחותמי הסכם סייקס-פיקו בין פעילים ערבים חיפאים ובין נציג של התנועה הציונית, על מנת לנסות לקרב בין שני הצדדים. אולם קשה להניח שנסיון כושל זה הותיר את רישומו על עיתונות הציונית. על הפגישה ראה: E.W. Lewin Epstein (Haifa), 'Report on work done with the kind help of Col. Sir Mark Sykes to establish friendly relations between Jews and Arabs in Damascus and Haifa', 18 January 1919, אצ"מ, Z4/1392 I.

21 המונח 'אוטונומיה' בלשונו של אלמאליח משמעו אחד — עצמאות, וכך יש להבינו בכל המקומות שבהם הוא מופיע במסמך זה. הדבר עולה בבירור מתרגומו בהמשך לכרח שבו נכתב באנגלית We Demand Absolute Independence — 'אנו דורשים אוטונומיה גמורה'.

22 על כך שרבים מערביי ארץ-ישראל היו לאמיתו של דבר מוכנים לחסות זרה ראה במבוא.

ח ר צ א ה ע ל כ ט י ע ת י ב ע ר י ס ו ר י ה

ע"י ג'קודת ועד הצירים נטעתי טירושלים ביום השני 24 יוני, עברתי
דרך חיפה והנעתי לדמשק ביום השלישי 24 יוני.

אולם בטרם אחיל לדבר ע"א עבודתי בדמשק בין היהודים, אומר מלים
אזרות על דמשק הערבית, בטען הימים ששהיתי בה.
בדמשק טופיעים כעת תשעה עתונים ואלה כמותם : ליסאן-אל-ערב, סוריה-
אל-בנדידה, אל-טו-עקבם, תרטון, אל-אוסת-אלאל אל-ערבו, אל-כנאנה, אל-עקאב, אל-טוסיד,
אל-מכר.

ימים אזורים לפני בוא הקומוניסטיה האנטיקונית התחילה העמוכות הערביות
להכין את דעת ההל והנפש והשפך קיתונות של שומכין. על ראשו הציונים וחצונות
וביחוד קבלתה והתנגדות להגירת היהודים לפלשתינה (בראשונה היתה העמוכות
הערבית מתנגדת ל"ציונים" אך אז"כ נחפכה חמלה "ציונים" ל"יהודים"). כל
העמוכים בלי הבדל טיעה ונפלנה נחמו פרטים ופרטי מרשים על פעולותיהם
מטובות של הערבים בפלשתינה נגד היהודים, על התנגדותם הנטראז להגירת
יהודית לנדינה זו וליאוד בית-לאוני לעם ישראל בארצו. הריטו על נס את הנבורים
שעמדו נגד האויב הנשותף, פרסמו כתבות ארוכות טאת סופריהם הטיוחדים על
רגש האמונה סכרר בין הנוצרים והטושלטים בנוגע לעתידה של פלשתינה והתנגדותם
לציונים ושכבו קיתונות של שומכין על הערבים בחיטה, לטשל, שעזרו לציונים
וטינו את נאמריהם בטרזה מבוטות כזו : "קללת אלהים והעט הערבי תזול על
ראשי האנשים האלה הבוגדים בעמם ובטולדתם."

זה היה יומם העמוכות הערבית ליהודי. ומה שנוגע לדרישותיהם הם, בתור
ערבים, הודיעו העמוכים כי כמעט כל תושבי פלשתינה, נושלים ונוצרים, דרשו
שלא דרישות : א) אוטונומיה נכורה לכל שוריה טחרי האארום צפונה ועד
עקבה כנבנה. ב) התנגדות נטראז להגירה יהודית לפלשתינה. ג) אוטונומיה נכורה
בלי טום חטון.

במה היתה דעת ההל טוכנת לקראת הטארע הנדיני הזה.
והעט הערבי בכל טלן דמשק היה כחולק להרבה טיעות עוינות אשח את רעותה
והכי חשובות שבהן, ארבע : א. טיעת דורשי האוטונומיה הנטורה בלי חסות
ובלי אפוטרופטות, ובראשה עומד "הקלוב הערבי". ב. טיעת דורשי אוטונומיה
פנימית תחת חסות אנגליה ובראשה עומד האטיר טיצל, הנטשלה הערבית ומטענת-
הנטלכה, וכלי נבטאה הם העמוכים : ליסאן-אל-ערב, סוריה אל-בנדידה, תרטון
ועוד, והיא הטיעה בעלת-ההשפעה הנדולה ביותר באוריה, ג. טיעת דורשי אוטונומיה
תחת חסות אטריקה ובראשה עומד הד"ר טהבנכר, ד. טיעת הדרושים חסות צרפת
היא הקטנה שבטלן, ובראשה עומדת נישטון ענדול-קארר חידוע.

והעם הערבי בכל פלך²³ דמשק היה מחולק להרבה סיעות עוינות אשה את רעותה והכי חשובות שבהן. ארבע: א. סיעת דורשי אוטונומיה הגמורה בלי חסות ובלי אפוטרופוסות,²⁴ ובראשה 'הקלוב הערבי',²⁵ ב. סיעת דורשי אוטונומיה פנימית תחת חסות אנגליה ובראשה עומד האמיר פיצל, הממשלה הערבית ומועצת-הממלכה,²⁶ וכלי מבטאה הם העתונים: ליסאן-אל-ערב, סוריה אל-ג'דידה,²⁷ חרמון ועוד, והיא הסיעה בעלת-ההשפעה הגדולה ביותר בסוריה,²⁸ ג. סיעת דורשי אוטונומיה תחת חסות אמריקה ובראשה עומד הד"ר שהבנדר,²⁹ ד. סיעת הדרושים חסות צרפת היא הקטנה שבכלן, ובראשה עומדת משפחת עבדול-קאדר הידוע.³⁰

קשה לתאר את התווה ובהו ששרר בימים אלה בדמשק. השנאה והמשטמה בין הסיעות השונות היתה כה גדולה עד שאיש מסיעה זו לא יכל להביט בפני רעהו בן הסיעה המתנגדת לו, והגיע הדבר לידי כך שסיעת הקלוב הערבי הטיחה דברים כלפי האמיר פיצל בכבודו ובעצמו ותכנהו בכנויים של גנאי, כגון: 'בוגד במולדת', 'משוחד', 'מכור לאנגלים' וכו' וכו',³¹ ימים אחדים לפני בוא הקומיסיה האמריקנית, הדבקו על כל כתלי העיר דמשק נירות גדולים בערבית ובאנגלית: WE DEMAND ABSOLUTE INDEPENDENCE (אנו דורשים אוטונומיה גמורה).³² נואמים שונים נשאו מדברותיהם בכל עבר ופנה, הכל כמובן נגד הציונים ונגד ההגירה היהודית, ובאספה רבתי-עם שהיתה בקלוב הערבי בדמשק לא נרתעו נואמים אחדים להגיד קבל-עם את המלים האלו: 'עשה נעשה ביהודים מה שעשו בהם נוסעי-הצלב, מה

23 קשה להגדיר למה התכוון כאן אלמאליח במונח 'פלך' דמשק. בדרך כלל 'פלך' הוא תרגום של היחידה המינהלית העות'מאנית ולאיה (פרובינציה). אולם הוולאיה של דמשק לפני המלחמה כללה גם את עבר-הירדן, ונראה שלא לכך כוונתו של אלמאליח. ייתכן שמדובר כאן בהגדרה כללית של אזור סוריה הפנימית, שנחשב לאזור המזרחי של 'מינהל שטחי האויב הכבושים' לאחר המלחמה (O.E.T.A. East [Occupied Enemy Territory Administration]).

24 הביטוי 'בלי חסות ובלי אפוטרופוסות' הוא כנראה תרגום של המינוח הערבי המקובל באותה עת 'בדון חמאיה ולא רצאיה', כאשר 'וצאיה' ציינה למעשה את מה שבלשונו ייקרא 'מנדט'.

25 'המועדון הערבי' (אנינאדי אל-ערבי) היה ארגון לאומי שהוקם בדמשק בסוף 1918 והתמחה בעריכת הפגנות, החתמה על עצומות וכיוצא באלה. היה שותף לאגודת אל-פתאת ולמפלגת העצמאות בארגון מערכת התעמולה ערב בואה של ועדת קינג-קריין לסוריה. הארגון עמד בקשרים עם אנינאדי אל-ערבי בארץ-ישראל, אולם אין מדובר באותו ארגון, וסניפי אנינאדי אל-ערבי בארץ-ישראל לא היו כפופים למרכז בדמשק.

26 מועצת המדינה, מג'לס שורא א-דולה.

27 אלמאליח אינו מדייק כאן, בעליו של 'סוריה אל-ג'דידה' דווקא היה ממנהיגי אנינאדי אל-ערבי.

28 גם כאן אלמאליח אינו מדייק. תומכי החסות הבריטית, ופיצל בתוכם, לא היו הסיעה החזקה ביותר בסוריה באותה עת; למעמד זה זכו תומכי העצמאות המלאה, ובראשם אל-פתאת, מפלגת העצמאות ואנינאדי אל-ערבי.

29 ד"ר עבד א-רחמן א-שהבנדר לא תמך בחסות אמריקנית. הוא היה ראש סניף דמשק של מפלגת האיחוד הסורי, שהתנגדה לכל רעיון של חסות או מנדט. בשנת 1920 מונה לתפקיד שר החוץ של סוריה לתקופה קצרה.

30 מדובר במשפחת צאצאיו של האמיר עבד אל-קאדר אל-ג'זאירי, מנהיג אלג'ירי אשר נאבק בשנות השלושים והארבעים של המאה הי"ט נגד הכיבוש הצרפתי של אלג'יריה, וסופו שנאלץ לגלות לאימפריה העות'מאנית והתיישב בדמשק. למרות נסיבות הגעתו לסוריה, התפתחו במשך הזמן יחסים טובים בינו ובין הצרפתים, אשר בזמנים מסוימים אף העבירו מדי חודש סכומי כסף לאחידים מבני המשפחה. נכדו, אשר נקרא אף הוא עבד אל-קאדר, נורה למוות על-ידי שוטריו של פייצל זמן קצר לאחר סילוק העות'מאנים, ואחיו של הלה, סעיד אל-ג'זאירי, נהיה לאחד מהדבקים בתומכיה של צרפת מקרב המוסלמים. בן משפחתם, טאהר אל-ג'זאירי, התייצב בפני ועדת קינג-קריין עם בואה לדמשק, ותבע חסות צרפתית. ראה: E. Tauber, 'The Political Role of the Algerian Element in Late Ottoman Syria', *International Journal of Turkish Studies*, 5 (1991), pp. 27-45

31 הדבר אף הגיע לכדי הפגנות מחאה נגד פייצל, והיה צורך להציב מכונות ירייה ברחובות כדי לשמור על הסדר. ראה: 'Report on a conversation in Cairo with Michel Bey Lotfullah on his return from Syria, August 5th 1919', המצורף לאשגר CPO311 מקולונל פרנץ' בקהיר לשר החוץ הבריטי, 14 באוגוסט 1919. PRO, FO 371/4182

32 הנוסח בערבית היה 'נטלב אל-אסתקלאל את-תאם'. עותק מקורי של הכרוחם נמצא בארכיון משרד החוץ הצרפתי, חטיבה Levant 1918-1929, כרך 43.

תעודה: ועדת קינג-קריין

שעשו בהם בספרד, מה שעשו בהם ברוסיה ומה שעושים בהם כעת בפולניה,³³ כלומר — נשחטם כלם'. ולמען הכין את דעת הקהל הערבי בסוריה, שידע גם הוא להשיב לקומיסייה האמריקנית כמו שענו הערבים בפלשתינה, העתיקה הממשלה בהעתקות רבות את השאלות והתשובות הבאות להלן ותשלח העתקה העתקה לכל אחד מפקידיה, בצרוף מכתב שבו נאמר: 'הגני מתכבד לשלח לך את העתקת השאלות והתשובות ששאלה הקומיסייה האמריקנית בפלשתינה, למען תדע איך עליך להתנהג בענין זה. ועל החתום: המפקד הצבאי הכללי של סוריה: עלי ריזה פשה'.³⁴

וזה נוסח המכתב שנשלח לכל איש ואיש בדמשק:

'בהיות כי בימים האחרונים נפוצו שמועות רבות ע"א השיחות שהיו בין תושבי סוריה הדרומית (פלשתינה)³⁵ ובין הקומיסייה האמריקאית, לכן, למען ידעו הדמשקאים ושאר הסורים את האמת לאמתה ולא יתפעלו מכל מה שהם שומעים, נפרסם כאן את כל מה שארע שם:

נוסח הדרישות שהגישו הפלשתינאים לקומיסייה:³⁶

אנו, הח"מ, דורשים מהקומיסייה האמריקנית, שבאה לדעת את שאיפות העם הערבי במזרח הקרוב:
א. שמדינתנו סוריה, הגובלת בהרי הטאורוס צפונה, רפח³⁷ נגבה, ים התיכון מערבה והמדבר מזרחה — תהיה מאוחדת, בלתי-נפרדת וחפשית באוטונומיה גמורה, בלי חסות וכלי אפטרופסות וכו'.
ב. כי הפלך שלנו³⁸ סוריה הדרומית (פלשתינה), שהוא חלק בלתי-נפרד מסוריה, יהיה חפשי באוטונומיה גמורה פנימית. הוא יבחר את מושליו והוא יחוקק את חקיו הפנימיים, לפי חפץ התושבים בצרכי המקום.³⁹
ג. מתנגדים אנו נגוד גמור להגירה יהודית לארצנו, ומוחים בכל כוחותינו נגד הציונות. בשום אופן שבעולם איננו רוצים שפלכנו יהפך לבית-לאומי לעם ישראל. אולם היהודים הנמצאים אצלנו מלפנים, אותם אנו חושבים כבני מולדתנו: חובותיהם חובותינו וזכויותיהם זכויותינו.⁴⁰

33 בסוף 1918 ובמהלך 1919 פרצו בפולין גלי פרעות נגד היהודים במקומות יישוב רבים, בעיקר במזרח המדינה. אלפים נהרגו ונפצעו.

34 עלי ריא אריכאבי.

35 כך כונתה בדרך כלל ארץ-ישראל במסמכים הסוריים של אותה עת — סוריה אל-ג'נוביה (פלסטיין). דהיינו קודם כול סוריה הדרומית; שכך נתפסה ארץ-ישראל בעיני הרוגלים באחדות סוריה הגדולה, ורק אחר כך, ובסגוריים, 'פלסטיין', למניעת אייחובנות ולעתים גם על מנת להפגין בפני הפלסטינים נכונות להכיר בזכותו של חבל ארץ זה למעמד מיוחד במסגרת סוריה הגדולה.

36 ח'ליל אס-סכאכני, שנכח בכנס הנכבדים שבו סוכמו החלטות אלו, מסר ביומנו את הגרסה הבאה: ז'. סוריה, המשתרעת מהרי הטאורוס בצפון ועד תעלת סואץ בדרום, תהיה עצמאית, עצמאות מוחלטת, במסגרת האחדות הערבית. 2. פלסטיין, שהיא חלק בלתי נפרד מסוריה, תהיה עצמאית בענייני פנים ותבחר בעצמה את שליטיה מבני הארץ, לפי רצון תושביה ולפי צורכי הארץ. 3. אנו מתנגדים להגירת הציונים ומוחים בכל כוחנו נגד שאיפותיהם בפלסטיין, ובאשר ליהודים המקוריים, אשר היו בארץ לפני המלחמה, אותם אנו רואים כבני הארץ; זכויותיהם וזכויותנו וחובותיהם חובותינו. ראה: אס-סכאכני (לעיל, הערה 8), עמ' 124.

37 רפיח.

38 גם כאן אין זה ברור למה הכוונה במושג 'פלך'. ארץ-ישראל היתה מורכבת בשלהי התקופה העות'מאנית מהסנג'ק העצמאי של ירושלים ומהחלק הדרומי של הולאיה של ביירות. נראה שכאן הכוונה היא לארץ-ישראל המערבית באופן כללי. בהמשך התזכיר נזכר המונח 'פלך ירושלים', ונראה ששם הכוונה למה שנקרא בתקופת העות'מאנים הסנג'ק העצמאי של ירושלים.

39 טעין זה הוא ביטוי מובהק לצורך שהיה לרצות את בעלי הנטיות הפרטיקולריסטיות בקרב ערביי ארץ-ישראל: אמנם ארץ-ישראל היא 'חלק בלתי-נפרד מסוריה', אבל היא תיהנה ממידה מסוימת של ממשל עצמי.

40 תפיסה זו שעל-פיה היהודים שישבו בארץ-ישראל לפני תחילת ההגירה הציונית נחשבים לבני הארץ ורשאים להישאר בה, עתידה לחזור על עצמה בכתבים פלסטיניים רבים. כך לדוגמה בסעיף 6 של 'האמנה הלאומית הפלסטינית' (נוסח 1968) נקבע שרק יהודים שגרו בארץ-ישראל 'עד תחילת הפלישה הציונית' יהיו רשאים להישאר בה, ונוספה על כך הבהרה שהשנה הקובעת היא 1917 (שנת הצהרת בלפור).

שאלות הקומיסיה לתושבי יפו⁴¹

שאלה: בשם מי אתם מדברים?

תשובה: בשם העם תושבי יפו.

— איך נבחרתם?

— בבחירות חפשיות, נעלמות⁴² מצד כל התושבים, והא לכם התעודות שלנו.

— האם כל בוחרים מסכימים לבחירתכם, ואתם סיעת הרב?

— הן.

— היש סיעה אחרת שיש לה דרישות אחרות חוץ משלכם?

— אין לנו שום ידיעה מזה.

— על סמך מה אתם בונים את דרישותיכם?

— על סמך הזכויות שנתנו לנו מצד ממשלות ההסכמה,⁴³ אחרי תוצאות המלחמה שבה השתתפנו בפעל,⁴⁴ וביחוד על יסוד י"ד העקרין של הנשיא וילסון.⁴⁵

— אם לא תנתן לכם אוטונומיה גמורה, תחת חסותה של איזו ממשלה רוצים אתם להיות?

— אנו דורשים בכל תוקף אוטונומיה גמורה.

— מה הן דרישותיכם העקריות?

— כל דרישותינו הן עקריות.

— מדוע אתם מתנגדים להגירה ציונית, והאם אתם מתנגדים לה לעולמים או באפן זמני?

— אנו מתנגדים לה לנצח משום שהמדינה מדינתנו, והיתה שיכת לערבים עוד בטרם שתהיה שיכת ליהודים, וגם מפני סבות כלכליות (פה פרטו הנשאלים את הסבות הללו).⁴⁶

— מה תהינה זכויות היהודים והנוצרים⁴⁷ אם תשיגו אוטונומיה בשבילכם?

— הדת היא לאללה והמולדת לכל איש. זכויותיהם זכויותינו וחוקותיהם חוקותינו.

— הנכם דורשים שסוריה לא תחולק. התסכימו אפוא למה שיוחלט בנוגע לה?

— הן.

שאלות תושבי יפו לחברי הקומיסיה

— מהו תפקיד הקומיסיה?

— לדעת את רצון העם ושאיפותיו.

41 ראה להלן. בסיום המאמר, על הבעייתיות של השימוש במינוח הכללי 'תושבי יפו'; המונח בוודאי אינו כולל כאן את האגודה המוסלמית-הנוצרית של יפו, שביקשה חסות בריטית. והנה הווארד מציין שבי"2 ביוני נפגשה עם הוועדה משלחת סניף יפו של אל-מנתרא אל-ארבי, שהתנגדה לציונות, ודרשה את אחדות סוריה וארץ-ישראל ואת עצמאותן המלאה ללא מנדט. ראה: הווארד (לעיל, הערה 1), עמ' 92. ייתכן אם כן שהמינוח הכללי 'תושבי יפו' מכון כאן למשלחת זו.

42 חשאיות. כמובן לא היה זה תיאור מדויק של דרך בחירת הנציגים. אנשי הארגונים נהגו להחתים את התושבים על עצמות, ששימשו כייפוי כוח לייצגם בפני הוועדה, כפי שתואר במבוא לגבי האגודה המוסלמית-הנוצרית של ירושלים.

43 הכוונה להתחייבויות שונות שנתנו בעלות הברית לערבים, כגון בהתכתבות מקמהון-חסין, ב'הצהרה אל השבעה' ובהצהרה האנגלו-צרפתית של נובמבר 1918.

44 הכוונה למרד הערבי של השריף חסין ממכה.

45 אשר העקרון השנים-עשר מהם קבע שתובטח התפתחותם האוטונומית של העמים הלא-תורכיים שהיו תחת שלטון האימפריה העות'מאנית.

46 כך במקור, אין פירוט הסיבות.

47 הכללת הנוצרים בשאלה זו מחזקת את ההנחה שהצגנו לעיל, שאין מדובר כאן בפגישה עם נציגות האגודה המוסלמית-הנוצרית של יפו.

- היש איזה שנוי בעקרי וילסון?
- כלל וכלל לא. שום שנוי לא בא בהם.
- שמענו כי עתיד מדינתנו כבר הוחלט?⁴⁸
- אין שום יסוד לזה.

שאלות הקומיסייה לאגודה המושלמית-הנוצרית בירושלים⁴⁹
שאלה: התסכימו לאיזו חסות?
תשובה: לא ולא.⁵⁰

- הדורשים אתם גם את ארם-נהרים וחג'אז ושאר מדינות סוריה?
- דבר זה נוגע לקונגרס הסורי שיתאסף בדמשק.⁵¹
- אם לא תשיגו אוטונומיה, באיזו ממשלה תבחרו להגן עליכם?
- רק אוטונומיה אנו דורשים.
- מפני מה אתם מתנגדים לשאלה הציונית?
- מפני סבות כלכליות וגאוגרפיות (פה באו הסבות).⁵²
- ואם אי-אפשר יהיה להפריע בעד ההגירה הציונית מה תעשו אפוא?
- נטיל את הציונים הימיה, או יחזירו אותנו אל המדבר.
- איזה מין ממשלה אתם דורשים?
- ממשלה סורית. את מושלינו נבחר בעצמנו, ואת חוקותינו נחוקק בעצמנו,⁵³ ויועצים נביא לנו בכסף מלא.⁵⁴

- בשם מי אתם מדברים?
- בשם פלך ירושלים.⁵⁵
- באיזו צורה נבחרתם?
- הנה הנירות הרשמיים שעל-פיהם נבחרנו.⁵⁶
- מה הם גבולות מדינתכם שלה אתם דורשים אוטונומיה?
- הרי הטאורוס — צפונה, רפה וחציה-האי סני — דרומה, ים התיכון — מערבה, מדבר סוריה — מזרחה.
- התוכלו לנהל את מדינתכם בעצמכם?
- יכל נוכל לנהל את עצמנו, ואם נצטרך לעזרה נשתמש באנשי בעלי-בריתנו.
- —

- 48 על השמועות שנפוצו שוועידת השלום כבר החליטה שיש למנות מעצמה מנדטורית על סוריה ראה במבוא. על פועלם של המושלים הבריטים לחזק תחושה זו ראה: פורת (לעיל, הערה 1), עמ' 73.
- 49 פגישה זו נערכה ב-16 ביוני 1919.
- 50 פורת מציין שהחברים הנוצרים של אגודה זו דווקא תמכו בחסות זרה, וכנראה תמכו בכך גם המוסלמים בקרב חבריה. ראה: פורת (לעיל, הערה 1), עמ' 75.
- 51 תשובה זו אינה מעידה בהכרח רק על התבטלות בפני החלטות הקונגרס הסורי בדמשק, אלא יש בה גם ביטוי למגמות הפרטיקולריסטיות שהיו בקרב האגודה המוסלמית-הנוצרית של ירושלים. הזכות לביטוי מובהק יותר בהמשך השיחה.
- 52 כך במקור, אין פירוט הסיבות.
- 53 בתשובה זו שוב באה לידי ביטוי הגישה שהזכרה לעיל, דהיינו 'ממשלה סורית', אבל יאת מושלינו נבחר בעצמנו, ואת חוקותינו נחוקק בעצמנו'.
- 54 נושא היועצים בשכר חזר ועלה בדבריהן של רבות מהמשלחות שהתייצבו בפני ועדת קינג-קריין. הן הכירו אפוא בצורך להסתייע ביועצים זרים לשיקום הארץ ולהקמת מערך השירותים שלה. אולם עמדו על כך שאין צורך בחסות זרה לשם כך, ושיש ביכולת המקומיים לשכור יועצים בתשלום, רצוי ממדינות ללא שאיפות אימפריאליסטיות.
- 55 כאן כנראה הכוונה לאזור שבעבר נקרא הסניק העצמאי של ירושלים.
- 56 מדובר בעצומה שהפיצה האגודה ערב בואה של ועדת קינג-קריין לצורך קבלת ייפוי כוח מהתושבים לייצגם בפני הוועדה. ראה במבוא ולעיל, הערה 42.

בהמשך הדו"ח שלו מספר אלמאליח על פגישתו עם מנהיגי הקהילה של דמשק וכיצד הצליח לשכנע אותם לעמוד בפני הוועדה 'כיהודים אמתיים', דהיינו לתמוך ברעיון הציוני. כן הוא מדווח על המשלחות השונות שהתייצבו בפני ועדת קינג-קריין בעיר זו. לאחר סיום שליחותו בדמשק נסע אלמאליח לביירות, והוא מספר על פגישותיו עם ראשי הקהילה היהודית בעיר, אשר לאחר הסתייגות ראשונית ממעורבות בשאלה הציונית, שוכנעו אף הם לתמוך בדרישה להקים בית לאומי ליהודים בארץ-ישראל. עוד הוא מדווח על שאר המשלחות אשר התייצבו בפני ועדת קינג-קריין בביירות. מביירות נסע אלמאליח לחלב, ואת חלקו האחרון של הדו"ח הוא מקדיש למגעיו עם נכבדי הקהילה היהודית שם, אשר גם הם ניאותו לתמוך בפני הוועדה בעניין הציוני וברעיון הבית הלאומי. אלמאליח מסכם את הדו"ח שלו כדלהלן: 'כל הערבים שבסוריה תחת ממשלת השריף⁵⁷ הם נגד הציונים, נגד הגירה יהודית ונגד יסוד בית לאומי לעם ישראל בא"י... כל היהודים בלי הברדל ואפילו אלה שהם למראית עין מתכוללים, הם תמימי דעה אתנו, תומכים בדרישותינו ומוכנים בכל שעה להגיד את זה בפה מלא'.

לסיום, יש לענות על השאלה אם התזכיר של אר-רכאבי, אכן מסר בנאמנות את דעותיהם של ערביי ארץ-ישראל, כפי שהובעו בפני ועדת קינג-קריין. חשוב להדגיש שתזכיר זה נועד להדריך את הסורים כיצד עליהם להתמודד עם שאלות ועדת החקירה. מדובר אם כן בתזכיר מגמתי, שמחבריו כללו בו רק את מה שהתאים למטרותיהם. בציטוט דברי הנציגים הערבים, שהתייצבו בפני ועדת קינג-קריין בארץ-ישראל, בולט במיוחד העדר כל התייחסות לדעות שחייבו חסות זרה, ואשר פורטו בראשיתו של מאמר זה. כך לדוגמה מופיעות בתזכיר 'שאלות הקומיסיה לתושבי יפו' ו'שאלות תושבי יפו לחברי הקומיסיה', אך לא ברור למי בדיוק הכוונה במינוח הכללי 'תושבי יפו', ואין שום זכר לתביעת האגודה המוסלמית-הנוצרית של יפו לחסות בריטית.⁵⁸ מצד אחר, פעמים מספר יש בתזכיר הד לדעותיהם של אותם פעילים ערבים מארץ-ישראל אשר סברו שמגיעה לארץ-ישראל מידה מסוימת של ממשל עצמי במסגרת סוריה, וזאת למרות העובדה שברור כי אנשי הממשל הערבי של דמשק, שחיברו והפיצו תזכיר זה, דגלו בהקמתה של סוריה גדולה ומאוחדת תחת שליטתם הישירה. ההסבר לכך נעוץ כנראה במטרה שלשמה הוכן התזכיר: כיוון שנועד להכין את הסורים לקראת בואה של ועדת החקירה, יכל הממשל להרשות לעצמו לדווח בו בנאמנות על דברי ערביי ארץ-ישראל בסוגיה זו, שלא היתה מהותית לפגישותיהם הצפויות של הסורים עם קינג וקריין. הממשל גם דיווח בנאמנות על התבטאויות ערביי ארץ-ישראל נגד ההגירה היהודית ורעיון הבית הלאומי היהודי, נושא שאף הסורים היו אמורים להעלותו בפני ועדת החקירה, ובגישה זהה. לעומת זאת, בנושא החשוב ביותר מבחינתם של הסורים, עצמאות או חסות זרה, ביקשו מחברי התזכיר לסייע לגיבושה של חזית סורית אחידה בפני ועדת קינג-קריין בעת ביקורה בסוריה, וזאת בהסתמך על מה שכבר נאמר בפגישות הוועדה בארץ-ישראל. מובן אפוא מדוע לא צוטטו בתזכיר התבטאויות של ערביי ארץ-ישראל שהיה בהן עדות לרצון של חלק מהם בחסות זרה.

57 האמיר פייצל.

58 על תביעה זו ראה: הווארד (לעיל, הערה 1), עמ' 91; פורת (שם), עמ' 75 ושם, הערה 35.